

MOJMÍR PYTLÍČEK

AGROKOMPLEX STŘEDNÍ MORAVY

M. Pytlíček: *Grouping of agricultural works in Middle Moravia*. — Sborník ČSGS 88:2:115—126 (1983): — The author summarizes the results of his research of territorial relationships of agricultural production in Middle Moravia (Czech Socialist Republic). He informs on analytico-synthetic procedures of the research and in his conclusions he qualifies the subregions and groups them in four types: 1. agrarian, 2. agrarian-food-staffian, 3. agrarian-food staffian and services with higher share of workers in agriculture, 4. agrarian-foodstaffian and services with lower share of workers in agriculture. The report contributes to the problems of grouping of agricultural works (agrocomplexes) in studied region.

Článek představuje autorův vlastní výtah z rozsáhlé studie „Geografie agrokomplexu střední Moravy“ (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, ser. geographica IV, str. 1—200, SPN, Praha 1982), v níž předkládá výsledky zkoumání prostorových vazeb zemědělské výroby na území střední Moravy. Informuje o analyticko-syntetickém postupu výzkumu a v závěru vymezuje subregiony a typologicky je seskupuje do 4 typů: 1. zemědělský, 2. zemědělsko-potravinářský, 3. zemědělsko-potravinářsko-službový s převahou pracujících v zemědělství, 4. zemědělsko-potravinářsko-službový s nižším podílem na zaměstnanosti v zemědělství. Práce přispívá k řešení problematiky agrokomplexů a jejich prostorové organizace. (Red. — L. M.)

1. Úvod

Pod pojmem agrokomplex rozumíme vzájemné spojení zemědělských výrobních závodů se závody potravinářského průmyslu, institucemi zemědělských služeb a zemědělského školství na konkrétním území, které vede k dosažení vyšší ekonomické efektivity celého prostorového seskupení.

Studované území střední Moravy leží uprostřed Československé socialistické republiky. Je rámcově vymezeno okresy Olomouc, Prostějov, Přerov a Kroměříž. Celá tato oblast zaujímá plochu 3 979,7 km². Jeho podstatnou částí je sníženina Hornomoravského úvalu. Takto lokalizovaná střední Morava se ve značné míře shoduje se základním ekonomicko-geografickým členěním našeho státu (J. Korčák 1934 a 1938; M. Blažek 1977; M. Hampl, J. Ježek, K. Kühnl 1978).

2. Přírodní podmínky

Na základě analýzy přírodních podmínek střední Moravy jsme provedli jejich hrubou regionalizaci. Při tomto hodnocení jsme se snažili vymezit regiony po stránce přírodních podmínek co nejhomogennější, představující do značné míry shodné podmínky pro využití v zemědělství. Tímto způsobem bylo určeno pět regionů přírodních podmínek zemědělství: Střed, Západ, Severovýchod, Jihozápad, Jihovýchod.

Region Středu zabírá celý Hornomoravský úval, část Vyškovské brány, severní část Litenčické pahorkatiny, Tršickou pahorkatinu, západní část Moravské brány (zhruba po Lipník) a Podbeskydské pahorkatiny a část Vizovické vrchoviny. Odpovídá mu zemědělský výrobní typ řepářský a skupina stanovištních jednotek černoze. Jde o nejurodnější zemědělské plochy, vyznačené pěstováním charakteristických hanáčkových plodin — cukrovky a ječmene.

Drahanská a Zábřežská vrchovina představují v hrubých rysech Západní region. Jde o typicky bramborářskou oblast zastoupenou ve směru z nižších do vyšších poloh stanovišti hnědozemí, hnědých půd pahorkatin a vrchovin. Vedle brambor se zde pěstuje žito, oves, len, ozimá pšenice. Nalezneme zde rozsáhlé lesy.

Severovýchodní region představuje Nízký Jeseník (bez Tršické pahorkatiny). Po stránce přírodních podmínek je to oblast nejrudnější, tj. nejméně vhodná pro zemědělství. Tuto kvalitu dokumentuje výrazný klín studené klimatické oblasti a existence horského výrobního typu. Jsou zde velké plochy lesů, luk a pastvin.

Nejmenší území představuje Jihozápadní region tvořený Chřiby a jižní částí Litenčické pahorkatiny. Je zde zastoupen výrobní typ bramborářský a řepářský (Koryčansko). Vyšší polohy Chřibů jsou kryty lesem. Jihozápadní region vytváří poměrně dobré podmínky pro zemědělství. V příznivějších polohách se pěstuje ještě cukrovka, dále ječmen, pšenice, brambory.

Posledním regionem střední Moravy je Jihovýchod tvořený východní částí Podbeskydské pahorkatiny a Moravské brány a středomoravskou částí Hostýnských vrchů. Po stránce výrobních typů jde o samostatnou bramborářskou oblast s rozsáhlým lesním masivem na jihu. Tento region nutno počítat jako vhodnější pro zemědělskou výrobu než Západ a Severovýchod. Pěstuje se pšenice, brambory, žito. Významné jsou louky a pastviny.

3. Sociálně ekonomické podmínky

Střední Morava patří k populačním základnám českého národa. Jasně to dokumentuje geneze obyvatelstva za posledních sto let (Atlas ČSSR 1966). Vývoj v posledním období, mezi cenzy 1961—1980, vykazuje značnou nerovnoměrnost. Zatímco okresy Olomouc a Přerov zaznamenaly plynulý růst populace, pokles lze sledovat u zbývajících okresů Prostějov a Kroměříž. Přitom prostějovský region ještě nedosáhl úrovně sčítání 1961.

K 1. 11. 1980 žilo na střední Moravě celkem 587 011 obyvatel. Z uváděného počtu bylo 284 148 mužů a 302 863 žen. Ženy tvořily 51,6 % obyvatelstva, tzn. že na 1 000 mužů připadlo 1 066 žen. Populačně nejsilnější je okres Olomouc s 222 137 obyvateli (37,8 % oblastního souhrnu), následuje Přerov 139 468 obyvatel (23,8 %), Prostějov 116 200 obyvatel (19,8 %) a Kroměříž 109 206 obyvatel (18,6 %). Výhled počtu obyvatelstva střední Moravy do konce století vypadá takto (podle údajů příslušných ONV): 1990 — 618 892, 2000 — 641 800.

Na konci roku 1980 pracovalo v národním hospodářství 272 338 osob, což činilo 46,4 % všeho obyvatelstva střední Moravy. Z tohoto počtu bylo 128 769 žen (47,3 %). Nejvýraznější zastoupení měl průmysl, a to jak celkově, tak v jednotlivých okresech. Souhrnný údaj činil 117 969

osob (43,3 % všech pracovníků národního hospodářství). Na druhém místě stálo všeobecně zemědělství. Odpovídající údaj za střední Moravu činil 38 611 osob, tj. 14,2 %. Podíl žen představoval 47,6 %. Nejvíce pracovníků zaměstnávalo zemědělství v okrese Olomouc (13 239). Pro srovnání uvádíme počet pracujících v zemědělství na sto hektarů zemědělské půdy (podle okresů). Vykazuje značnou vyrovnanost: Kroměříž 15,9; Olomouc 15,7; Prostějov 14,7; Přerov 14,2.

Území střední Moravy spadá ve své převážné části do staré sídelní oblasti moravských sníženin (Z. Láznička 1956). Z hlediska geografie sídel představuje heterogenní oblast. Většina vesnic patří k tzv. normovému typu. Převládá zde vysoká hustota sídel vymezená střední vzdáleností v rozmezí 1,2 — 3,8 km (Atlas ČSSR 1966). Vyšší hodnoty nalezneme v okolních vysočinách.

Při hodnocení topografické polohy sídel se výrazně uplatňuje výškové rozpětí od 200 do 400 m nad mořem. Niže leží obce v nivě Moravy pod ústím Bečvy. Sídla na vysočinách nalezneme v nadmořské výšce do 600 m.

Vlivem bouřlivého rozvoje našeho venkova po roce 1948, založeného na socializaci zemědělství, dochází ke změnám funkcí vesnic (M. Pytlíček 1977). Většina venkovských sídel je pozměněna novou, plánovitou výstavbou. Zde se nejvýrazněji uplatňují zemědělské investice.

Na základě vymezení M. Blažka (1967) spadá střední Morava do čtyř průmyslových území. Největší je olomoucký uzel, představující velmi rozvinuté území se silným jádrem. Na stejné vývojové úrovni jsou prostějovský a přerovský uzel. Areál Kroměříž — Holešov — Chropyně — Kojetín vytváří průmyslově rozvinuté území s nevyvinutým jádrem.

Na prvé místo mezi průmyslovými odvětvími střední Moravy řadíme průmysl strojírenský a kovodělný (53,6 % pracujících v průmyslu střední Moravy — vše 1980). Postavení průmyslu potravin a pochutin je v okrese Olomouc a Přerov výrazné, neboť se v obou ukazatelích řadí hned za vedoucí odvětví. V prostějovském regionu ustupuje průmyslu konfekčnímu, strojírenskému a u počtu pracovníků i hutnictví železa. Obdobně na Kroměřížsku se řadí za strojírenství, chemický průmysl a příjadem za dřevozpracující průmysl (v počtu pracovníků). Celkově však potravinářství střední Moravy představuje jednoznačně druhé nejvýznamnější odvětví s podílem 13,3 % na pracovnicích a 25,5 % na celkové průmyslové výrobě oblasti.

Při delimitaci prostoru střední Moravy z hlediska zemědělské regionalizace ČSR (Z. Hoffmann a kol. 1972, V. Häufner 1978) zabírá největší plochu řepařský subregion A-1. Je pro něj charakteristické, že čtvrtina hodnoty hrubé zemědělské produkce připadá na pěstování pšenice a ječmene, asi pětinu představuje sklizeň cukrovky, po 15 % mléko a vepřové maso a kolem 10 % hovězí maso. Jde o oblast s vysokou intenzitou výroby. Okolní vyvýšeniny a východní část Moravské brány zabírá region různorodého zemědělství s výrazným zastoupením zrnin, mléka, brambor a dobytka. Úroveň výroby je zde průměrná.

Celková výměra zemědělské půdy na střední Moravě činila koncem roku 1980 254 866 ha, což představovalo 64,1 % plochy naší oblasti. Stupeň zornění vychází na 84,9 % (v celé ČSSR 70,2 %). Plošně největší údaje zaznamenal okres Olomouc, nejvyšší podíl orné půdy okres Prostějov 88,0 %.

Z dopravně geografického hlediska je poloha střední Moravy vý-

hodná. Je to dáno v první řadě povrchovými kvalitami. Osu celé oblasti tvoří sníženina Hornomoravského úvalu táhnoucí se od SSZ k JJV. Ve směru SV—JV ji kříží úhel mezi Českou vysočinou a Západními Karpaty tvořený Moravskou a Vyškovskou branou. Zásadního rázu je též kvalita politickogeografická — studované území leží zhruba uprostřed Československé socialistické republiky. Uvedenými sníženinami byly vedeny hlavní železniční a silniční tahy.

4. Analýza agrokomplexu

K provedení analýzy agrokomplexu střední Moravy byl v letech 1978 a 1979 realizován terénní výzkum, který na daném území sledoval prostorovou strukturu zemědělství, potravinářského průmyslu, zemědělských služeb a zemědělsko školství. Ankety postihly stav jednotlivých závodů či zařízení k 1. 1. 1978, přičemž se opíraly především o ukazatele za předcházející rok. Uvedené úseky ekonomiky byly pojímány jako odvětvové systémy a z tohoto hlediska byly analyzovány.

Systém zemědělství střední Moravy tvořilo 80 závodů (77 JZD a 3 státní statky), dále Vojenské lesy a statky Lipník nad Bečvou a 5 společných zemědělských podniků (SZP) výrobního charakteru — Uničov, Vícov, Polkovice, Soběchleby a Kroměříž (M. Pytlíček 1979). Ke sledovanému datu pracovalo na úseku zemědělství 35 628 trvale činných pracovníků s rovnoměrným zastoupením mužů a žen. Jejich rozmístění do jednotlivých okresů odpovídá zhruba rozsahu obhospodařovaných ploch. Na jednoho trvale činného pracovníka připadlo 7,2 hektaru zemědělské a 6,1 hektaru orné půdy.

Úroveň mechanizace zemědělství na střední Moravě je průměrná a nejsou podstatnější rozdíly mezi okresy. Dokazuje to srovnání s údaji za ČSSR i Českou socialistickou republiku. Například celkový počet traktorů (5 612) vztažený na 1 000 hektarů produkční plochy činil 21,8 (v ČSSR 20,2; v ČSR 23,5). Z uvedeného počtu bylo 92,4 % kolových traktorů.

Vzhledem k vysoké intenzitě zemědělské výroby na Hané je též značná aplikace průmyslových hnojiv (v kilogramech čistých živin na 1 ha zemědělské půdy). V hospodářském roce 1976/77 činila spotřeba dusíkatých hnojiv 90 kg, fosforečných 65 kg a draselných 106 kg. Celková spotřeba byla dána číslem 267,7 kg (pro srovnání ČSSR 230,6 kg a ČSR 233,7 kg).

Zemědělské závody střední Moravy vykazují dobré výsledky hospodaření. Potvrzuje to rozbor hrubé zemědělské produkce (v Kčs na 1 ha zemědělské půdy). Všechny čtyři okresy (Olomouc 17 450, Prostějov 16 565, Přerov 15 131, Kroměříž 13 878) i celá oblast (15 768) stojí jasně nad porovnatelnými čísly pro ČSSR a ČSR (11 746, resp. 12 571). Této relaci odpovídá i úroveň tržní zemědělské produkce. Přibereme-li další ukazatele (výkony, tržby, produktivitu práce) a srovnáme-li naše čtyři okresy navzájem, můžeme vymezit dvě kvalitativně rozličné skupiny. První tvoří Olomoucko a Prostějovsko, druhou Přerovsko a Kroměřížsko. Lepší výsledky první dvojice potvrzuje i rozbor údajů rostlinné a živočišné výroby.

Při vlastní analýze systému zemědělství střední Moravy (M. Pytlíček 1981) bylo vymezeno 12 subsystémů. Jsou to subsystémy pšenice; ječme-

ne; žita a ovsa; cukrovky; brambor; víceletých pícein na orné půdy, luk a pastvin; technických plodin (mimo cukrovku); ovoce a zeleniny; skotu; prasat; drůbeže; přidružené a pomocné výroby. Mezi subsystémy existují složité vazby. Fungování celého systému zemědělství je umožněno řadou vstupů k nimž patří přírodní podmínky, agrotechnika a zootecnika, pracovní síly, stroje a hnojiva, krmiva, zemědělské služby, zemědělské školství, výzkumné ústavy a státní plán.

Základem pro hodnocení výstupů systému se stal úhrn nákupu jednotlivých produktů vyjádřený v procentech z celkového nákupu v Československu. Na tomto místě připomeňme podíl střední Moravy na ploše (3,1 %) a na populaci (3,8 %) naší republiky.

Skupina subsystémů rostlinné výroby vykazala 6 plodin, jejichž podíl na nákupu ČSSR je vyšší než 3,8 %. Jsou to cukrovka (13,4 %), ječmen (11,0 %), chmel (9,7 %), mák (7,7 %), pšenice (7,4 %) a řepka (4,1 %). U živočišné výroby jsou to 4 produkty — vejce (5,9 %), vepřové maso (5,1 %), mléko (4,6 %) a hovězí maso (4,5 %).

Do systému potravinářského průmyslu střední Moravy bylo zahrnuto 44 závodů, spadajících do 14 oborů. Dále byly k tomuto systému zařazeny Solné mlýny Olomouc vzhledem k jejich vysoké produkci jedlé a krmné soli (organizačně patří k chemickému průmyslu). Počátkem roku 1978 bylo na tomto úseku hospodářství zaměstnáno celkem 12 407 pracovníků. Zhruba polovina (50,6 %) připadla na olomoucký okres, nejmenší počet na prostějovský okres (14,1 %). Výrazným jevem je dojíždka do zaměstnání, neboť se jí účastní dvě pětiny všech pracovníků.

Naše oblast se podílela (1977) 6,2 % na hrubé výrobě průmyslu potravin a pochutin v ČSSR a 8,6 % v ČSR. Ještě výraznější bylo zastoupení na hospodářských výsledcích odvětví (8,6 % u ČSSR a 11,0 % u ČSR). Rozebereme-li další ukazatele (spotřebované suroviny, výroba zboží, produktivita práce), zjistíme prioritu okresu Olomouc. Za něj se řadil okres Přerov, který se podílel 24,6 % na zisku a 19,9 % na hrubé výrobě střední Moravy.

Strukturu potravinářského průmyslu studované oblasti představuje devět subsystémů. Patří sem subsystémy cukrovarů, pivovarů, sladoven, lihovarů a konzerváren, mlýnů a pekáren, masného průmyslu (včetně drůbežářství), mlékárenského průmyslu, čokoládoven a ostatních oborů potravinářství. Ke zhodnocení jejich významu v rámci středomoravského potravinářského systému bylo použito souhrnu čtyř základních ukazatelů (celkový počet pracovníků, hodnota spotřebovaných surovin, spotřeba elektřiny a výroba zboží). Na základě zvoleného postupu se ukázal jako nejvýznamnější subsystém cukrovarů, tvořený 14 závody. Zaměstnává nejvíce pracovníků, vykazuje největší spotřebu elektřiny a objem zpracovaných surovin je nesrovnatelný s ostatními subsystémy.

Potravinářství střední Moravy se výrazně podílí na celostátní produkci. Nejvyšší údaj nalezneme u jedné soli (85,4 procenta). Čokoládové cukrovinky představují 31,3 %, čtyři výrobky (mýdlo, rostlinné tuky, čokoláda, rafinovaný luh) spadají do rozmezí 20,1 — 30,0 % a další čtyři (cukr, limonády a sodová voda, melasa, slad) do rozmezí 10,1 — 20,0 % produkce ČSSR.

Velmi početné jsou na střední Moravě též zemědělské služby. Do tohoto systému byly zařazeny všechny organizace terciérní sféry, které zjišťují rozvoj socialistického zemědělství a jsou situovány ve sledované oblasti. Jejich součet činí 50 zařízení. Ke sledovanému datu zde

pracovalo 7 759 osob, mezi nimiž měli výraznou převahu muži (71,4 procenta). Každý druhý zaměstnanec dojíždí za prací. Hlavní soustředění zemědělských služeb nalezneme v okrese Olomouc (dvě pětiny všech organizací). Tomu odpovídá i hodnota obratu služeb za rok 1977, která u tohoto okresu představuje plnou polovinu souhrnu.

V systému zemědělských služeb střední Moravy bylo delimitováno osm subsystémů, mezi něž patří semenářství, plemenářská a veterinární zařízení, zemědělská a výpočetní technika, společné zemědělské podniky (z úseku služeb), zemědělské zásobování a nákup, strojní a traktořové stanice, výzkumné a šlechtitelské ústavy a ostatní obory zemědělských služeb. Pro posouzení jejich úlohy v rámci celého systému byly přijaty jako hlavní ukazatelé celkový počet pracovních sil, hodnota ročního obratu služeb a oblast působnosti subsystému.

V popředí stojí subsystém pěti zemědělských zásobovacích a nákupních závodů, kde nalezneme vysoký počet pracovníků a nejvyšší hodnotu obratu služeb v roce 1977, představující tři pětiny výkonu celého systému. Nákupní závody obsluhují vlastní okresy. Největší areály působnosti (ČSSR) vykázal subsystém výzkumných a šlechtitelských ústavů, složený z obilnářského ústavu v Kroměříži a zelinářského ústavu v Olomouci.

Čtvrtým systémem agrokomplesu střední Moravy je zemědělské školství, tvořené 11 institucemi. Jsou to čtyři střední zemědělské technické školy, šest středních zemědělských odborných učilišť a střední průmyslová škola mlékárenská. Obdobné je též dělení do tří subsystémů. Na počátku září 178 zde pracovalo 772 osob, z nichž třetinu tvořili pedagogičtí pracovníci. Z hlediska administrativního dělení jsou školy velmi rovnoměrně rozděleny. Hlavním střediskem je Kroměříž, do níž byla umístěna tři zařízení.

Při analýze subsystémů byly jako hlavní ukazatelé sledování počet pracovníků, počet studentů (v obou případech k 1. 9. 1978), počet absolventů denního studia za školní rok 1977/78 a převládající oblast působnosti. Nejdůležitějším subsystémem jsou zemědělská odborná učiliště. Do popředí je staví počty studentů (57,8 %) a absolventů (63,4 %).

5. Syntéza agrokomplesu

Na základě hodnocení odvětvových systémů byl vymezen agrokomples střední Moravy, který chápeme jako prostorový systém. Základní přístup představovala analýza ekonomických aktivit studovaného území, pomocí níž byly vymezeny subregiony a upřesněny hranice.

U zemědělství jsme vycházeli z ukazatelů hrubé zemědělské produkce, hrubé rostlinné a hrubé živočišné produkce za rok 1977. K vyjádření převahy rostlinné, resp. živočišné produkce byl použit podíl sledovaných ukazatelů. Z hodnocení vyplynulo, že počty podniků s převahou rostlinné (43) a živočišné výroby (37) jsou v rovnováze. Pouze v subregionu Kojetín (na mapě č. 6) všechna družstva vykázala jednotnou orientaci. Nejvýraznější specializaci na rostlinnou výrobu najdeme u JZD Záříč (63,4 %). Obdobně u živočišné produkce je to JZD Všechnovice (61,4 %). Dalšími základními ukazateli byly rozsah zemědělské půdy a počet pracovníků zemědělských závodů.

Při celkovém hodnocení potravinářského průmyslu, zemědělských

služeb a zemědělského školství jsme vycházeli z počtu pracovníků. Na střední Moravě vymežíme 21 středisek potravinářského průmyslu. Hlavní centra tvoří plnou třetinu. Patří k nim v první řadě Olomouc s 5 000 pracovníků a dále skupina čtyř středisek s 1 000 pracovníků — Přerov (1 133), Holešov (1 108), Kroměříž (1 047), a Prostějov (955). Významnými loaklitami jsou též Litovel (653) a Kojetín (599).

Zemědělské služby jsou více koncentrované (celkem 12 lokalit). Hlavními středisky jsou okresní města: Olomouc (2 893), Kroměříž (1 789), Prostějov (1 369) a Přerov (1 091). Další střediska jsou podstatně menší. Ještě vyšší centralizaci nalezneme u zemědělského školství, kde více jak čtyři pětiny pracovníků působí na zařízeních v hlavních střediscích (Olomouc — 206, Přerov — 165, Prostějov — 159, Kroměříž — 137). Z předložených čísel je zřejmé, že jde o podstatně nižší hodnoty.

Shrneme-li výše uvedené závěry, můžeme vymežit v agrokomplexu střední Moravy osm hlavních center. Prvořadým střediskem je Olomouc s 8 079 zaměstnanci. Významnou skupinu tvoří dále okresní města Kroměříž (2 973 pracovníků), Prostějov (2 483 pracovníků) a Přerov (2 389 pracovníků). Známým střediskem je Holešov (1 307 pracovníků), jehož význam podtrhuje rozvinuté potravinářství. K důležitým jádrům subregionů patří ještě Litovel (728 pracovníků), Kojetín (635 pracovníků) a Uničov (378 pracovníků).

Kartografickým výsledkem aplikace uvedené metody je mapa Agrokomples střední Moravy (viz obr. 1), do které jsou zahrnuty všechny čtyři sledované odvětvové systémy. Základem plošného vyjádření se stalo zaměření zemědělské výroby. Průmysl potravin a pochutin i zemědělské služby a školství jsme vyjádřili pomocí značek. Potravinářství jsme znázornili čtvercem, služby kruhem a školy rovnostranným trojúhelníkem.

6. Vymezení subregionů

Pomocí uvedené analýzy byl agrokomples střední Moravy rozčleněn do devíti subregionů. U každého subregionu byla zhodnocena jeho poloha z hlediska přírodních podmínek. Dále byla rozebrána organizace zemědělské výroby a lokalizace středisek. Na ně navázala analýza hlavních ekonomických aktivit. Zároveň byl vymezen celkový charakter subregionu.

První jednotku tvoří *severní subregion* (v mapě označen číslem 1). Dominuje zde zemědělství, potravinářství je druhotné. Hlavními středisky jsou Litovel, Uničov a Šternberk. *Západní subregion* (č. 2) tvoří ryze zemědělské území se silným spádem k prostějovskému subregionu. Číslem tři je označen *olomoucký subregion*, který leží v centru střední Moravy. V souhrnu představuje zemědělsko-potravinářsko-službový celek, který stojí v popředí mezi subregiony střední Moravy. Výrazně zemědělský charakter má *východní subregion* (č. 4). Je vývojově i organizačně spojen s přerovským subregionem. *Prostějovský subregion* (č. 5) vytváří území s převládajícím zemědělstvím a průvodní funkcí potravinářskou a službovou. Zajímavou polohu má *kojetínský subregion* (č. 6), neboť je vklíněn mezi subregiony čtyř okresních měst. Převažuje zde zemědělství, významnější je též potravinářský průmysl. U *přerovského subregionu* (č. 7) opět převládá zemědělství. Potravinářství má funkci průvodní

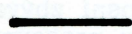

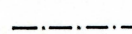
a zemědělské služby druhotnou. V jižněji ležícím *kroměřitzském subregionu* (č. 8) se vedle vedoucího zemědělství silněji uplatňují zemědělské služby. Výraznější zastoupení potravinářského průmyslu nalezneme u *holešovského subregionu* (č. 9). Také zde dominuje zemědělská výroba.

Při srovnání subregionů byly vymezeny jejich typy. Za základ jsme vzali absolutní počty a procentuální podíly pracovníků subregionů u jednotlivých odvětví. Dále jsme sledovali rozsah zemědělské půdy a celkový počet pracovníků. Poslední dva údaje byly porovnány pomocí ukazatele hustoty počtu pracovníků:

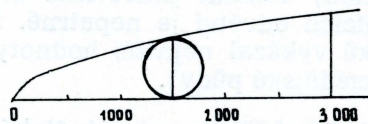
$$h = \frac{p}{z} \cdot 100$$

h = ukazatel hustoty, p = počet pracovníků, z = rozsah zemědělské půdy v hektarech.

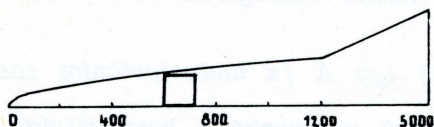

- PŘEROV OKRESNÍ MĚSTO
- Uničov STŘEDISKO
- HRANICE STŘEDNÍ MORAVY
- HRANICE ZEMĚD. ZÁVODŮ
- HRANICE SUBREGIONŮ
- 1 OZNAČENÍ SUBREGIONŮ

ZEMĚDĚLSKÉ SLUŽBY
(počet pracovníků)

PRŮMYSL POTRAVIN A POCHUTIN
(počet pracovníků)

ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ
(počet pracovníků)

ZAMĚŘENÍ ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

PODNIKY S PŘEVAHOU ROSTLINNÉ VÝROBY

 50,1 - 52,5 % HZP

 52,6 - 55,0 % HZP

 55,1 - 60,0 % HZP

 60,1 - 65,0 % HZP

PODNIKY S PŘEVAHOU ŽIVOČIŠNÉ VÝROBY

 50,1 - 52,5 % HZP

 52,6 - 55,0 % HZP

 55,1 - 60,0 % HZP

 60,1 - 65,0 % HZP

HZP - HRUBÁ ZEMĚDĚLSKÁ PRODUKCE

Vysvětlivky k mapce agrokomplexu střední Moravy na protilehlé stránce.

Na základě uvedeného postupu jsme všech devět hodnocených subregionů rozdělili do čtyř typů:

1. Zemědělský typ

K tomuto typu řadíme západní a východní subregion. Zde jsou prakticky všichni pracovníci zaměstnáni v zemědělství. Zastoupení zbývajících odvětví je nepatrné. Stanovený ukazatel hustoty počtu pracovníků vykázal nejnižší hodnoty (13,8 resp. 13,4 pracovníků na 100 ha zemědělské půdy).

2. Zemědělsko-potravinářský typ

Do tohoto typu zahrnujeme tři subregiony — severní, kojetínský a holešovský. Struktura zaměstnanosti zde vykázala více než dvoutřetinový podíl osob pracujících v zemědělství. Významnější postavení má potravinářský průmysl, který je zastoupen zhruba pětinným až čtvrtinným podílem (severní 18,8 %; holešovský 28,5 %; kojetínský 28,7 %). Sledovaný ukazatel hustoty počtu pracovníků je celkově vyšší (severní 18,1; kojetínský 18,8) a u holešovského subregionu (24,9) dosahuje úrovně dalšího typu.

3. Zemědělsko-potravinářsko-službový typ A (s nadpolovičním zastoupením pracovníků v zemědělství)

Patří sem subregiony prostějovský, přerovský a kroměřížský, kde necelé tři pětiny všech zaměstnaných osob přísluší k zemědělství. Poměrně vyrovnaný je též ukazatel hustoty pracovníků (prostějovský 23,0; kroměřížský 24,3; přerovský 28,1). Hodnocené subregiony se navzájem liší zastoupením pracovníků v potravinářském průmyslu a zemědělských službách. U přerovského subregionu převažuje potravinářství (24,5 % resp. 16,5 %) u kroměřížského zemědělské služby (23,1 % resp. 15,4 %) a v případě prostějovského subregionu jsou obě odvětví zastoupena pětinou.

4. Zemědělsko-potravinářsko-službový typ B (s nižším podílem pracovníků v zemědělství než 50 %)

Představitelem posledního typu je olomoucký subregion. Na zemědělství zde připadá 44,5 % všech pracovníků subregionu. U potravinářského průmyslu zjistíme nejvyšší podíl zaměstnanosti v tomto odvětví (34,0 %). Zastoupení zemědělských služeb je pětinnové. Ukazatel hustoty počtu pracovníků zde kulminuje (31,4).

7. Závěr

Území agrokomplesu střední Moravy tvoří jednotnou ekonomicko-geografickou oblast, která se dělí na devět subregionů. Je zde široce zastoupeno zemědělství, potravinářský průmysl a zemědělské služby. Naproti tomu školství spojené s agrokompлексem nedosahuje významu uvedených odvětví.

Všimneme-li si dále ekonomických vazeb mezi jednotlivými částmi agrokomplesu, zjistíme, že jihozápadní výběžek — Koryčansko — představuje přechodnou oblast. Na druhé straně nalezneme shodné ekonomicko-geografické i fyzicko-geografické znaky na území sousedícího JZD Ivanovice na Hané (okres Vyškov).

Literatura

- ALAJEV E. B. (1977): Ekonomicko-geografičeskaja terminologija. 199 str., Mysl, Moskva.
- Atlas Československé socialistické republiky (1966). 58 mapových listů, ČSAV a ÚSGK, Praha.
- BLAŽEK M. (1967): Politická a hospodářská geografie. 672 str., Svoboda, Praha.
- BLAŽEK M. (1977): Ekonomickogeografická regionalizace. — *Studia geographica*, č. 43, 60 str., Brno.
- DIVILA E. a kol. (1972): Zemědělsko-průmyslový komplex. 311 str., Ekonomický ústav ČSAV, Praha.
- DIVILA E. a kol. (1974): Zemědělsko-průmyslový komplex v národním hospodářství. 401 str., Academia, Praha.
- HAMPL M., JEZEK J., KÜHNL K. (1978): Sociálněgeografická regionalizace ČSR. 301 str., Československá demografická společnost při ČSAV, Praha.
- HÄUFLER V. (1978): Ekonomická geografie Československa. 685 str., Academia, Praha.
- HOFFMANN Z. a kol. (1972): Zemědělské regiony ČSR. Mapa 1 : 500 000, Geografický ústav ČSAV, Praha.
- CHARDONNET J. (1955): Les Grands Types de Complexes Industriels. — Przeglad zagranicznej literatury geograficznej, Warszawa.
- IVANIČKA K. (1971): Úvod do ekonomicko-geografického výskumu. 374 str., Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava.
- IVANOV K. I. (1974): Territorialnaja organizacija sel'skochozajstvennogo proizvodstva. 121 str., Izdatel'stvo moskovskogo universiteta, Moskva.
- IVANOV K. I. (1975): Territorialnyje sistemy obščestvennogo proizvodstva. 271 str., Mysl, Moskva.
- KOLOSOVSKIJ N. N. (1947): Proizvodstvenno-territorialnoje sočetanie (kompleks) v sovetskoj ekonomičeskoj geografii. — *Voprosy geografii* 6:133—168, Moskva.
- KORČÁK J. (1934): Regionální členění Československa. — *Statistický obzor*, 15:9—10:416—434, Praha.
- KORČÁK J. (1938): Geopolitické základy Československa, jeho kmenové oblasti. 171 str., Orbis, Praha.
- LÁZNIČKA Z. (1956): Typy venkovského osídlení v Československu. — *Práce Brněnské základny ČSAV*, 28:3:12—51, Brno.
- MAREŠ J. (1980): Průmyslové regiony ČSR. — *Rozpravy ČSAV, řada matematických a přírodních věd*, 90:6:82 str., Academia, Praha.
- PYTLÍČEK M. (1977): Zeměpis Velké Bystřice. In: *Velká Bystřice — minulost a současnost*, str. 231—308, 21 příloh, Profil, Ostrava.
- PYTLÍČEK M. (1979): Zemědělsko-sídelní komplexy střední Moravy. — *Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci*, čís. 179:20—24, Krajské vlastivědné muzeum, Olomouc.
- PYTLÍČEK M. (1981): Systémová analýza zemědělství střední Moravy. — *Sborník prací pedagogické fakulty UP v Olomouci, Geografie* 3, str. 79—117, 14 příloh, SPN, Praha.
- SAUŠKIN J. G. (1973): *Ekonomičeskaja geografija: istorija, teorija, metody, praktika*. 559 str., Mysl, Moskva.
- Statistická ročenka Československé socialistické republiky (1981). 696 str., SNTL Praha a Alfa Bratislava.
- Statistická ročenka okres Kroměříž (1981). 183 str., Okresní oddělení ČSÚ, Kroměříž.
- Statistická ročenka okres Olomouc (1981). 216 str., Okresní oddělení ČSÚ, Olomouc.
- Statistická ročenka okres Prostějov (1981): 181 str., Okresní oddělení ČSÚ, Prostějov.
- Statistická ročenka okres Přerov (1981). 294 str., Okresní oddělení ČSÚ, Přerov.

Резюме

АГРОКОМПЛЕКС СРЕДНЕЙ МОРАВИИ

Под понятием агрокомплекса в статье понимается взаимосвязь между сельскохозяйственными производственными предприятиями и заводами пищевой промышленности, организациями сельскохозяйственного обслуживания и сельскохозяйственного просвещения на конкретной территории, которая обеспечивает достижение более высокой экономической эффективности всей этой пространственной группировки. На таком определении базируются основные приёмы решения изучаемого вопроса

Исследуемая территория средней Моравии находится в центре Чехословацкой социалистической республики. Она ограничена районами Оломоуца, Простейова, Пршерова и Кромержижа. Площадь этой области составляет 397,7 км² и сильно коррелирует с основным экономическим и географическим расчленением Чехословакии.

На основе анализа природных условий средней Моравии была выработана их предварительная регионализация с тем, чтобы можно было определить самые гомогенные единицы. Таким образом были установлены пять регионов природных условий сельского хозяйства: Центр, Запад, Северо-восток, Юго-запад, Юго-восток.

С точки зрения социально-экономических условий следует напомнить, что средняя Моравия относится к популяционным базам чешской народности. Во время последней переписи населения (1980) здесь проживало 587 011 жителей, причём свыше половины – женщины. В народном хозяйстве работали 272 338 лиц, с доминирующим участием в промышленности (43,3%) и сельском хозяйстве (14,2%). В целом площадь сельскохозяйственных земель в средней Моравии составляла 254 866 гектаров, что представляло собой по степени её распаханности 84,9%.

Для проведения анализа агрокомплекса средней Моравии в 1978 и 1979 годах организовались исследования уделявшие на данной территории особое внимание пространственной структуре сельского хозяйства, пищевой промышленности, сельскохозяйственного обслуживания и сельскохозяйственного просвещения. Перечисленные направления экономики рассматривались как отраслевые системы и с этой точки зрения и оценивались.

Систему сельского хозяйства представляли 80 предприятий (77 единых сельскохозяйственных кооперативов и 3 государственных хозяйства), а также 5 общих сельскохозяйственных предприятий производственного характера. В систему пищевой промышленности средней Моравии были включены 44 завода, распределённые по специфике своей работы на 14 отраслей. Ещё более многочисленными оказались предприятия сельскохозяйственного обслуживания, представленного 50 учреждениями. Четвертую из указанных систем составляли 11 сельскохозяйственных училищ.

Благодаря общей оценке данных отраслей был установлен агрокомплекс средней Моравии, понимаемый как пространственная система. Главным приёмом, с помощью которого охарактеризованы были субрегионы, послужил анализ экономических качеств территории. Картографическим результатом применённого приёма являлась карта «Агрокомплекс средней Моравии» (см. приложение). Субрегионы обозначены на карте цифрами: северный (№ 1), западный (№ 2), оломоуцкий (№ 3), восточный (№ 4), простейовский (№ 5), коетинский (№ 6), пршеровский (№ 7), кромержижский (№ 8), голешовский (№ 9).

Обозначенные субрегионы охарактеризованы в статье и сопоставлены друг с другом. С помощью определённых показателей они сведены к 4 типам:

1. сельскохозяйственный тип;
2. сельскохозяйственно-пищевой тип;
3. сельскохозяйственно-обслужу-пищевой тип А (с преобладающим участием работников в сельском хозяйстве);
4. сельскохозяйственно-обслужу-пищевой тип Б (участие работников в сельском хозяйстве менее 50%).

В целом, агрокомплекс средней Моравии представляет собой целостную экономико-географическую единицу, подразделяющуюся на 9 субрегионов. Дело касается области с развитой сельскохозяйственной и пищевой промышленностью и сельскохозяйственным обслуживанием. Система подготовки кадров, связанная с данным комплексом, не соответствует значению приводимых отраслей. Территория Корычанско представляет собой своего рода переходную зону.